

**AKSARAY İLİNDE
OYA EL SANATI
VE DİLİ**

TEŞEKKÜR

Medeniyetlerin birçoğunun izlerinin sürüldüğü Aksaray, Őehr-i sülehâ olarak bilinen ve Anadolu'nun miyânında bulunan bir Őehrimizdir. Aksaray Üniversitesi'nin birer personeli olarak üniversitemiz ile yörenin bütünleşmesi adına ortaya koyduğumuz bu çalışmayı oluştururken veri topladığımız yöreler olan Ihlara, Taşpınar, Sultanhanı, Sarayhan ve Aksaray-Merkez'de yaşayan halkımıza minnettarız. Bu çalışmaya desteklerinden dolayı, Aksaray Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimine teşekkür eder, çalışmanın bilim dünyasına katkı sağlamasını temenni ederiz.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	iv
TABLolar DİZİNİ	v
FOTOĞRAF DİZİNİ.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
1.GİRİŞ	1
2. OYA EL SANATI ÜZERİNE.....	4
2.1. Oyanın Tarihsel Gelişimi	4
2.2. Oya Çeşitleri.....	5
2.2.1. Tekniğe Göre Oya Çeşitleri.....	5
2.3. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Araç Özellikleri	8
2.4. Kullanılan Gerece Göre Oyalar.....	10
2.5. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Gereç Özellikleri.....	11
2.6. Kullanım Alanlarına Göre Oyalar	12
2.7. Oyaların Gereç Özellikleri	14
2.7.1. İpek İpliği.....	14
2.7.2. Pamuk İpliği.....	14
2.7.3. Sentetik İplik.....	15
2.7.4. Boncuk	15
2.7.5. Halka	15
2.7.6. Diğer Gereçler (Pul, Kumaş, Kâğıt)	15
2.8. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Gereç Özellikleri.....	15
2.9. Oyaların Teknik Özellikleri.....	16
2.9.1.1. Üçgen İlmek Yapımı.....	16
2.9.1.2. Kare İlmek Yapımı	16
2.9.1.3. Zürefa.....	17
2.9.1.4. Piko	18
2.9.1.5. Trabzan	18
2.9.1.6. Köprü	18
2.9.1.7. Boru	18
2.9.1.8. Fiskil	18
2.9.1.9. Çirtik	18
2.11. Oyaların Renk ve Kompozisyon Özellikleri	20
2.11.1. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Renk Özellikleri	21
2.11.2. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Kompozisyon Özellikleri	22

2.12. Oyalarda Kullanılan Motifler	23
2.12.1. Bitkisel Motifler	23
2.12.2. Geometrik Motifler	23
2.12.3. Nesneli Motifler	24
2.12.4. Sembolik Motifler	24
2.12.5. Doğadan Esinlenerek Yapılan Motifler	25
2.12.6. Figürlerden Esinlenerek Yapılan Motifler	25
2.13. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelere Oyalarda Motif Özellikleri Dağılımı .	25
3. OYA EL SANATININ DİLİ ÜZERİNE	28
3.1. Sözlük Oluşturma	28
3.2. Oya El Sanatında Sözlüğe Duyulan İhtiyaç	29
3.3. Aksaray İli Oya El Sanatı Terim Kategorisi	29
4. SONUÇLAR	33
KAYNAKLAR	34
EKLER	37

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Üçgen İlmek Yapımı.....	16
Şekil 2. Kare İlmek Yapımı.....	19
Şekil 3. Zincir Yapımı.....	20
Şekil 4. Düz İlmek Yapımı.....	20
Şekil 5. Firkete İle Örgü Yapımı.....	20

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Kullanılan Araca Göre Oyaların Yörelere Göre Dağılımı	8
Tablo 2. Kullanılan Gerece Göre Oyaların Yörelere Göre Dağılımı	11
Tablo 3. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Renk Özellikleri	21
Tablo 4. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Motif Özellikleri Dağılımı	26
Tablo 5. Aksaray İli Oyalarının Kelime Kategorisi Tablosu.....	37

FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 1. İğne Oyası.....	6
Fotoğraf 2. Tığ Oyası İle Yapılmış Oya Çeşidi	7
Fotoğraf 3. Mekik.....	7
Fotoğraf 4. Firkete.....	8
Fotoğraf 5. Aksaray Merkez Tığ Oyası	8
Fotoğraf 6. Güzelyurt Tığ Oyası.....	9
Fotoğraf 7. Ihlara Milli Tığ Oyası	9
Fotoğraf 8. Sarayhan Tığ Oyası.....	9
Fotoğraf 9. Sultanhanı Mekik Oyası.....	9
Fotoğraf 10. Taşpınar İğne Oyası.....	9
Fotoğraf 11. Ihlara'da Baş Örtüsü Oyası	11
Fotoğraf 12. Aksaray Merkez Boncuk Oyası.....	12
Fotoğraf 13. Taşpınar Pul Oyası	14
Fotoğraf 14. Sultanhanı Kurdele Oyası.....	12
Fotoğraf 15. İğne Oyası Bebek Yüz Örtüsü	12
Fotoğraf 16. İğne Oyası Tülbent Kenarı.....	12
Fotoğraf 17. İğne Oyası Pike Takımı.....	12
Fotoğraf 18. İğne Oyası Salon Takımı.....	12
Fotoğraf 19. Sarayhan Yöresi Tülbent.....	13
Fotoğraf 20. Sultanhanı Yöresi Havlu Kenarı.....	13
Fotoğraf 21. Ihlara Yöresi Salon Takımı.....	13
Fotoğraf 22. Taşpınar Yöresi Seccade Kenarı	13
Fotoğraf 23. Aksaray Merkez Kolye-Fular Ucu	14
Fotoğraf 24. Zürefa Yapımı	17
Fotoğraf 25. Kozadan İpek Elde Edilişi.....	14
Fotoğraf 26. Taşpınar Oyasında.....	21
Fotoğraf 27. Aksaray Merkez Oyasında	22
Fotoğraf 28. Sultanhanı Oyasında.....	21
Fotoğraf 29. Güzelyurt Oyasında	22
Fotoğraf 30. Kızılçık Oyası.....	23
Fotoğraf 31. Nikah Sepeti	24
Fotoğraf 32. Cihan Yandı.....	24
Fotoğraf 33. Geyik Oya.....	25
Fotoğraf 34. Güzelyurt-Sembolik Oya.....	26
Fotoğraf 35. Taşpınar-Doğadan Esinlenme	27
Fotoğraf 36. Ihlara Bitkisel Motifli Oya.....	26
Fotoğraf 37. Sultanhanı Sembolik Motifli Oya.....	27
Fotoğraf 38. Aksaray-Merkez Oya Örneği	38
Fotoğraf 39. Aksaray-Merkez Oya Örneği	38
Fotoğraf 40. Aksaray-Merkez Oya Örneği	39
Fotoğraf 41. Ihlara-Aksaray Oya Örneği	39
Fotoğraf 42. Ihlara-Aksaray Oya Örneği	40
Fotoğraf 43. Ihlara-Aksaray Oya Örneği	40
Fotoğraf 44. Ihlara-Aksaray Oya Örneği	41
Fotoğraf 45. Sarayhan-Aksaray Oya Örneği.....	41
Fotoğraf 46. Sarayhan-Aksaray Oya Örneği.....	42
Fotoğraf 47. Sultanhanı-Aksaray Oya Örneği	42
Fotoğraf 48. Sultanhanı-Aksaray Oya Örneği	43

Fotoğraf 49. Taşpınar-Aksaray Oya Örneği.....	43
Fotoğraf 50. Taşpınar-Aksaray Oya Örneği.....	44

SİMGELER VE KISALTMALAR

Ar.	Arapça
Bkz.	Bakınız
BSTS	Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü
f.	Fil
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
GTS	Güncel Türkçe Sözlük
is.	İsim
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan Sonra
Rum.	Rumca
s.	Sıfat
TS	Tarama Sözlüğü
TTAS	Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü
yy.	Yüzyıl

ÖZET

AKSARAY İLİNDE OYA EL SANATI VE DİLİ

Sanat; insanoğlunun ortak mirasının aktarıldığı, insanın duygu ve düşüncelerini yansıtan gerçek bir olgudur. İnsanoğlunun ortak duygularının paylaşıldığı önemli bir araçtır. Sanat, tarihin her döneminde kendisini göstermiş ve kültürün aktarımında önemli bir araç hâline gelmiştir.

El sanatları, geçmişten günümüze aktarılan kültürel miraslardandır ve toplumun kimliğini ortaya koymaktadır. Toplumun kimliğini yansıtan el sanatlarımızdan birisi de oyalardır. Günümüzde oyalarda yer alan terimlere ve anlamlarına bakıldığında, bazı figür ve desenlerin ifade ettiği anlamlar; inanç ve inanışlar kadar, oyayı yapan kişinin mesajlarını, içinde bulunduğu ruh halini, özlemlerini dile getirmektedir. Bu oylar, kullanım amaçlarının ötesinde içerdikleri mesajlarla önem kazanmaktadır. Kısacası oya yapan kişinin bütün yaşamını yansıtan sembolik mesajlarla dolu olan oylar, geçmişle günümüz arasında bir köprü vazifesi oluşturmaktadır. Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde oya el sanatının izleri görülmektedir. Oyların yapıldığı Anadolu'daki bölgelerden biri de Aksaray ilidir.

Günümüzde Türk el sanatlarından biri olan oya el sanatı, önem arz eden bir bilim dalı olmasına rağmen bu alan üzerinde yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmadığı görülmektedir. Yöre bazında oluşturulan terim kategorisi çalışmalarının daha sonra ortak bir terim sözlüğü haline getirilmesi, oya el sanatına fayda sağlayacaktır. Bu alanda yapılacak çalışmaların alan araştırmasıyla tespiti mümkündür. Bu sebeple Aksaray İlinde oya yapan kişiler ile gözlem-görüşme veri toplama araçları kullanılarak görüşülmüş ve oyların günümüzdeki durumu ile oya ile ilgili terimler ortaya konulmuştur. Daha sonra bu terimleri, özenle tanımlayarak hazırladığımız çalışma ile Aksaray İline ait bir nevi Oya El sanatı terim kategorisi oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: El Sanatı, Oya, Terim Kategorisi, Aksaray İli.

ABSTRACT

PINKING HANDICRAFT AND LANGUAGE IN AKSARAY PROVINCE

Art; it is the real sense of life that emerges from the essence of individuals and common life, reflecting emotions and thoughts as they come from. It is an important tool for art to get closer, to share common feelings and to get pleasure among the people of the world. Art has existed in all periods of human history. One of our existing arts is our traditional handicrafts.

Traditional handicrafts are our cultural heritage from past to present and reflect our individual and social identity. One of these handicrafts is also a pinking. Today, when we look at the terms and meanings of the pinking, the meanings expressed by some figures and patterns; it expresses the messages, the mood and aspirations of the person making the pitcher as well as belief, faith and superstition. These pinkings gain importance with the messages they contain beyond their intended use. In short, the pinkings, which is full of symbolic messages reflecting the entire life of the person making the needle is a bridge between the past and the present. Traces of handicraft are seen in almost every region of Anatolia. One of the regions where Anatolia is made is the Aksaray province.

Although handicraft, which is one of the Turkish handicrafts, is an important branch of science, it is seen that there is no comprehensive study on this area. The fact that the term category works created on the basis of the region is later converted into a common term dictionary will benefit the handicraft art. It is possible to determine the studies in this area by field research. For this reason, in Aksaray province, interviewees were interviewed by using observation-interview data collection tools and the current status of the game and the terms related to the voting were put forward. Afterwards, we defined the term category of a handicraft belonging to Aksaray province.

Keywords: Handicraft, Pinking, Term Category, Aksaray Province.

1. GİRİŞ

Sanat, bireylerin ve ortak yaşamın özünden kaynaklanan, duygu ve düşünceleri içinden geldiği gibi yansıtan gerçek yaşam duygusudur ve toplumsal varlıktır. Bütün dünya insanları arasında yakınlaşma, bütünleşme, ortak duyguları paylaşma ve haz almak için sanat önemli bir araçtır (Gümüş, 2016: 561). Sanatta estetik değerlerin yanı sıra toplumun özellikleri de vardır. Bu benlik ise; sanatın estetiğini ortaya koyan insanın içinde yaşadığı toplumun zekâsını, hayat felsefesini, ahlakını ve duygularını içermektedir.

Sanat, insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur. Var olan bu sanatlarımızdan birisi de geleneksel el sanatlarımızdır. Geleneksel el sanatları geçmişten günümüze aktarılan kültür miraslarımızdan olup bireysel ve toplumsal kimliğimizi yansıtmaktadır (Gümüş, 2016).

“Türk el sanatlarının; geleneğe bağlı bir özellik taşıması, milli sanat zevkini temsil etmesi, yaratıcılığını geliştirmesi, ailede sanat kültürünü sağlaması, ruhsal yaşamı yansıtmaları, yöresel karakter taşıması ve aileye gelir temin etmesi gibi birçok yönü vardır” (Özbel, 1945: 4).

Geleneksel el sanatları, birçok alanda uygulanmaktadır. Günümüzde de birçok alanda uygulanan ve ilerleyen teknolojiye eşdeğer olarak gelişen el sanatları yapılmaya devam edilmektedir. Kullanım alanı olmayan el sanatları ise unutulmaya yüz tutmaktadır. Geleneksel el sanatları; oya, dokuma, halı kilim, dericilik, çinicilik, cam, tezhip, hat, nakış gibi alanlarda hâlen uygulanmaktadır.

Anadolu yüzyıllar boyu birçok uygarlığı topraklarında barındırmış ve bu uygarlıklar Anadolu'nun zengin bir kültür oluşturmasına vesile olmuştur. Bu kültür içerisinde yer alan, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görülen geleneksel el sanatlarından biri de oyadır.

Oyaların el sanatlarının bünyesinde kendisine özgü bir yeri vardır. Oya; iğne, mekik, firkete ve tığ gibi araçlarla, ipek, pamuk ve sentetik ipliklerle ve pul, boncuk vb. malzemelerle yapılan tekniği örgü olan bir el sanatı çeşididir (Cengiz, 2007). Süslenmek ve çeşitli eşyaları süslemek amacı ile yapılan oyayı kadın giyim kuşamında da görmekteyiz. Tüm el sanatlarında olduğu gibi oyalar da oyayı yapan kişinin duygu ve düşüncelerini ifade etmektedir. Halıda ya da kilimde kullanılan küpe motifi evlenmek isteyen geç kızın bu motifi halıya dokuması sonucu, isteğini ailesine söylemesini anlatır. İğne oyasında da bu durum aynı şekildedir. Örneğin gül

oyası mutlu bir evliliği temsil eder. El sanatlarında kullanılan bu motifler, birer anlam teşkil ederken süslemek ve süslenmek amacıyla da kullanılmışlardır.

Bu araştırmada geleneksel el sanatlarının önemli temsillerinden olan oyalarm incelenerek gün ışığına çıkması, kültürel mirasımızın kaybolmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sınırlılığı ise, oylar ile ilgili çeşitli dokümanlardan yararlanılmıştır. Dokümanların incelenmesi sonucu oyanın, geleneksel el sanatlarında önemli yere sahip olduğu, geçmişten günümüze seyrettiği çizgide nesiller arasında aktarılmasının önemli olduğu görülmüştür.

Oya örücülüğü Türk kültüründe el sanatları açısından önemli bir yer tutmaktadır (Vanlı, 2008). Geleneksel el sanatlarımızdan olan oyanın kaybolmaya yüz tutması, kültürel mirasımızın gelecek nesillere aktarılmasının önüne geçmesine sebep teşkil etmektedir. El sanatlarımızın nesiller arasında köprü görevi görmesi büyük önem taşımaktadır.

Oyayı, sadece bugün olduğu gibi anlatmak kısa bir tanım olur. Tarihini, çeşitlerini, özelliklerini ve bunun gibi yönlerini anlatmak kalıcılığı ve günümüze kadar geliş süresindeki evrelerin bilinmesi açısından önemlidir. Çalışmada, bu evreleri araştırırken nitel yöntem kullanılmıştır.

Bu projenin amacı, Aksaray yöresinde yapılmış ve hala yapılmakta olan oya el sanatının günümüzdeki hâlini tespit etmek, ortaya çıkarmak, yöredeki kullanım alanlarını göstermek, bununla birlikte bir nevi Aksaray yöresine ait oya el sanatı terim kategorisi oluşturarak geleneksel el sanatları açısından alan yazına yeni bir çalışma kazandırmaktır. Çalışmada, aşağıdaki soruların cevapları ortaya konulmuştur:

1. Aksaray ili oya el sanatının yöreye göre dağılımı nasıldır?
2. Aksaray ili oya el sanatının kullanım alanlarına göre özellikleri nelerdir?
3. Geçmişte üretilen Aksaray ili oyları ile günümüzde üretilen Aksaray ili oylarının arasındaki farklar nelerdir?
4. Aksaray ili oya el sanatında kullanılan araç ve gereçlerin terim kategorisi nelerdir?
5. Aksaray ili oya el sanatında kullanılan malzemelerin terim kategorisi nelerdir?
6. Aksaray ili oya el sanatında görülen renk, motif ve kompozisyonların terim kategorisi nelerdir?

Bu araştırmada, araştırma ve uygulama modeli olarak betimsel tür kullanılmıştır. Konu ile ilgili alan ve literatür taraması yapılmış, tespit edilen ürünlerin genel ve detaylı fotoğrafları çekilmiştir. Oya yapan kişilere anket uygulanmış ve ses kayıtları alınarak her bir oya yapan kişi ile ilgili bilgi formu oluşturulmuştur.

Araştırmanın evreni; Aksaray Merkez, Sultanhanı, Taşpınar, İhlara, Güzelyurt ve Sarayhan yörelerinde hâlihazırda oya yapan kişilerdir.

Veri toplama teknikleri şu şekildedir: Öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Kaynak kişilerden elde edilen ürünlerin fotoğrafları çekilmiştir. Kaynak kişilere anket uygulanmış ve ses kayıtları alınmıştır. Ayrıca elde edilen ürünler ile ilgili ürün bilgi formu da oluşturulmuştur. Ses kaydında yörede oya ile ilgili terimleri belirlemek amacı ile oya yapan kişilere sorular yöneltilecek ve yörede hâlâ dokuma yapan bireylerin kişisel özellikleri, Aksaray İli oyalارının sosyo-ekonomik katkıları, oyaların; teknik, desen/figür/motif, renk ve kompozisyon özellikleri belirlenip terim kategorisi oluşturulmuştur.

Ses kayıtlarından ve bilgi formlarından elde edilen bulgular ele alınarak Aksaray İli Oyaları ile ilgili terimler ortaya konulmuş her bir terim ayrı ayrı tanımlanmıştır. Araştırmada, dokümanlardan elde edilen bilgiler ise doğrudan ve dolaylı olarak çalışmaya konu edilmiştir.

Araştırma kapsamında, belirlenen yörelerde alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırması sonucunda toplam 221 oya ürününe ulaşılmış, bununla birlikte 26 oya yapan kişi ile anket ve röportaj yapılmıştır. Yapılan anket sonucunda oya yapan kişilerin %100 kadın olduğu, yaşlarının 17 ile 60 arasında değiştiği sonucuna varılmıştır. Bu kişiler %1,82 ile okur-yazar değil, %1,80 ile ilkokul, %1,3 ile okur-yazar, %0,78 ile ortaokul ve %0,26 ile lise mezunudur. Anket uygulanan oya yapan kişilerin oya yapımını %100 aileden öğrendiği ve kendisinden başka ailesinde anne, kardeş ve kızın oya yapmayı bildiği tespit edilmiştir. Çeyiz amaçlı yaptıkları oya sanatının tasarımlarını örnek oyalardan yararlanarak elde edildiği tespit edilmekle birlikte, iplerini satın aldıkları ve bu iplerin yaklaşık %100'ünün sentetik ip -sadece bir örnekte yün- olduğu belirlenmiştir. Tüm anket sonuçlarından elde edilen veriler ilgili başlıklar ve alt başlıklarda verilmiştir.

2. OYA EL SANATI ÜZERİNE

2.1. Oyanın Tarihsel Gelişimi

Örücülük sanatının başlangıç tarihi hakkında net bir bilgi yoktur. Fakat insanların var olduklarından beri örtünme ihtiyacı hissetmeleri ve bu ihtiyacı karşılarken beğeni ve yaratıcılıklarını da katarak örücülüğün gelişme gösterdiği düşünülebilmektedir.

“1905 Mentiz kıyılarında bulunmuş örneklerden bu sanatın M.Ö 2000 yıllarının öncesine ait olduğu tespit edilmiştir. Diğer bazı kayıtlardan da iğne ile yapılan örgülerin 12. yüzyılda Anadolu'dan Yunanistan'a oradan da İtalya yolu ile Avrupa'ya geçtiğini öğreniyoruz (Onuk, 1981: VII).”

Oya sözcüğünün başka dillerde karşılığının olmayışı; Anadolu'ya, Anadolu kadınına ait bir sanat olduğunu göstermekte ve bu sanatın Türk Kültür Tarihi içinde de yer aldığı bilinmektedir. Ancak, oyaların tarihteki yerine, gelişimine bakıldığında dantel işleri ile aynı teknikte birleştiği görülmektedir. Bunların da M.Ö 3000 yıllarına dayanarak Eski Mısır, Babil ve Asurlardaki çeşitli eserler arasında görülmektedir.

“1594 yılında dantel olarak Fransız Akademi Lügatine girmiş ve Batı dillerinde de bu adla tanınmaktadır. Bu örgülerin Avrupa'da ortaya çıkışında ve kökeni ile ilgili araştırmaların sonucunda bazı örgü adlarının Ege masallarında geçtiği tespit edilmiştir” (Kültür Bakanlığı, Türk Oyaları Kataloğu, 1998: 7).

Avrupa, oya ile 16. yy'da tanışmıştır. Örücülüğün geliştiği tarihlerde meslek locaları kurulmuş bu locaya girmek isteyenler belli süre ustanın yanında öğrenim görmüştür. Farklı oya tekniklerini öğrenmek ve üretkenliğini geliştirmek amacı ile yabancı ülkelere gitmişlerdir. Osmanlı döneminde de el sanatlarında benzer sistem işlemiş, localarda yetişen çrakların usta olabilmeleri için komisyonun karşısında hünelerini sergilemeleri gerekmiştir. Bu sınavda bere, kazak, çorap gibi ürünler örerak kendilerine özel motifler yapmaları istenmiştir. Osmanlı döneminde yapılan ürünlerin Batılı ülkelere ulaştığı kaynaklarda görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun her döneminde saray içi, dışı ve Anadolu'da yapılan geleneksel örgü ve oyalara çok önem verilmiş, Cumhuriyet döneminde yeteri kadar ilgi görmemekle birlikte oyalara günümüze kadar geleneksel yollarla gelebilmiştir. Ancak kullanılan malzeme ve estetik yönden çok büyük yozlaşma olduğu, günümüzde yapılan örneklerden

anlaşılmaktadır. İğne oyasının ortaya çıkıp gelişmesinde en büyük etken, Anadolu'nun İpek Yolu üzerinde olması ve ipek üretimi yapılmasıdır (Aktaran: Onuk, 2000:5).

“Eski iğne oyası örneklerden anlaşıldığına göre iğne oyaları ve tüm el işlemeciliği Anadolu'da 18. yy'da altın çağını yaşamış, Tanzimat'tan sonra yanlış anlaşılmış bir batı hayranlığının doğurduğu taklitçiliğin olumsuz etkilerinin sonucu olarak iğne oyalarna ilgi giderek azalmıştır” (Onuk, 1981: VII).

Zengin çeşide ve köklü bir geçmişe sahip iğne oyaları, insanların estetik duygularını geliştirirken, erkeği olmayan eve gelir sağlamış ya da ek gelir olmuştur. Aynı zamanda iğne oyası üreten kişinin sevinci ve üzüntüsü başta olmak üzere çeşitli duygularını anlatmasında aracı olmuştur.

Örneğin: yeşilin çeşitli tonlarıyla işlenen oylar, yeni gelinin evinden ve eşinden hoşnut olduğunu, sarı renkli oylar ise mutsuzluğun, yorgunluğun ve bezginliğin işaretidir. Başına biber oyalı bir yazma bağlayan gelin kayınvalidesine ve ev halkına “Kocamla aramız biber gibi acı” demektedir” (Onuk, 1983: 179).

Türk kadınının yaratıcılığını, inceliğini ve iletisini yansıtan oylar, geçmişten günümüze sevilerek yapılmaktadır. Oyanın gerek teknik gerekse motif özellikleri bakımından dünyada benzeri olmadığı gibi, süsleme sanatımız içerisinde de başlı başına bir kaynak olabileceği yadsınmaz bir gerçektir. Oylar, aynı zamanda çeyiz geleneğimizin de bir parçası olmuştur.

2.2. Oya Çeşitleri

Oylar, işlendikleri aletlere, malzemelerine ve işleme tekniğine göre ad alarak dokuz alt başlığa ayrılmaktadır:

2.2.1. Tekniğe Göre Oya Çeşitleri

Tekniğe göre oylar, oya yapımında kullanılan araca ve gerece göre çeşitlilik göstermektedir.

2.2.1.1. Kullanılan Araca Göre Oylar

Oya yapımının temel araçları olan iğne, tığ, firkete ve mekik kullanılarak yapılan oylardır.

2.2.1.1.1. İğne Oyaları

İğne oyaları, iğne üzerine iplikle ilmek atarak ve iğneyle ipliğin bu ilmek içerisinde çekilerek yapılmakta ve bu şekilde kare, üçgen ve dikdörtgen şekilleri oluşturulmaktadır. Küçük iğnelerle

düğümlemek suretiyle ortaya konulan oyalarn, düğümleri sıkıştırıldıkça örgü gözleri de küçülmektedir. Tekli sarma veya çiftli sarma biçiminde yapılır. İlmeklerin belli aralıklarla tekrar etmesine zürafa adı verilir. Örgü desenlerine, bölgelere göre örücüler arasında birli, pirinç, mecnun yuvası, Trabzon/Trabzan gibi adlar verilmektedir. İğne oyalarnnda bir çiçek, bir yaprak başlı başına bir motif sayılmaktadır (MEB, 2014).

İğne oyalarnının malzemesi genellikle ipektir. İpek üretimindeki azalma, oya yapımında sentetik ip kullanımını zorunlu kılmıştır. Bugün Anadolu'nun birçok yöresinde oylar, sentetik iplerle yapılmaktadır.

Fotoğraf 1. İğne Oyası

2.2.1.1.2. Tığ Oyları

Tığ denilen malzeme ile zincir yapılarak örülmektedir. Bu zincirler birbirine eklenerek motif oluşturulur. Birkaç şekilde zincirle motif oluşturulmaktadır. Bunlar; zincir çekilerek üzerine motif oluşturulması, zincir çekerken aynı ayda motif oluşturulması, diğeri ise motif oluşturduktan sonra üzerine zincir çekilmesi şeklindedir. Tığ oyası yapılırken bazı teknikler kullanılmaktadır. Bu teknikler; zincir tekniğı, sık iğne tekniğı, örümcek tekniğı, fıstık tekniğı ve dolgu tekniğıdir (Onuk, 2000).

Fotoğraf 2. Tığ Oyası ile Yapılmış Oya Çeşidi

2.2.1.1.3. Mekik Oyaları

Mekik denilen araç kullanılarak mekiğe iplik sarılmasıyla meydana getirilmektedir. Sarılan iplik üzerinde bir ters, bir düz atılan düğümlerle motifler oluşturulmaktadır. Belli uzunlukta bir ipliğe işlenilmek istenen motifin şekli verilerek mekikteki iplikler halkalanarak işlenmektedir. Mekik oyası bir yüzeye tutturularak yapıldığı gibi başlı başına bir motif olarak da oluşturulmaktadır (Cengiz, 2007).

Fotoğraf 3. Mekik

2.2.1.1.4. Firkete Oyaları

Firkete ve tığ kullanılarak yapılmaktadır. “U” şeklindeki firkete üzerine sarılan iplik tığ yardımı ile örülmektedir. Firketenin genişliğine göre oyanın büyüklüğü değişmektedir. Firketeye sarılan ipliklerin birbirine bağlanması için ortasından tığ ile zincirlenmekte ve oluşturulan halkalar firketeden çıkarılmaktadır. Oluşan halkalar kendi başlarına kullanılacağı gibi bir üründe de kullanılmaktadır. Firkete oyasında pul, boncuk, inci gibi süsleme gereçleri kullanılabilir (Cengiz, 2007: 15).

Fotoğraf 4. Firkete

2.3. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Araç Özellikleri

Araştırma kapsamına alınan yörelerden elde edilen oyalarda kullanılan araçları tespit etmek amacı ile yapılan alan araştırması sonucu elde edilen veriler Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1. Kullanılan araca göre oyalarmın yörelere göre dağılımı

İlçe	İğne Oyaları		Tığ Oyaları		Mekik Oyaları		Firkete Oyaları		Toplam	%
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Aksaray Merkez	13	5,8	41	18,5	5	2,2	-	-	59	26,6
Güzelyurt	3	1,3	18	8,1	2	0,9	-	-	23	10,4
Ihlara	28	12,6	-	-	-	-	-	-	28	12,6
Sarayhan	12	5,4	1	0,4	-	-	-	-	13	5,8
Sultanhanı	19	8,6	15	6,7	6	2,7	-	-	40	18
Taşpınar	51	23	5	2,2	-	-	-	-	56	25,3
Toplam	126		82		13		-		221	100

Tablo 1 incelendiğinde, araştırılan oyaları %27,6 ile en büyük orana sahip olan Aksaray Merkez oyaları oluşturmaktadır. Bu oyalarda ise %18,5 oranla tığ oyaları Aksaray Merkezde en büyük orana sahiptir; ancak Aksaray Merkezin bu oranlara sahip olması ile birlikte, araştırma

kapsamında incelenen oylar arasında en fazla iğne oyasına rastlanılmaktadır. %5,8 ile Sarayhan oyları en düşük orana sahiptir. Yöresel araştırmalar sırasında yapılan görüşmelerde önceden firkete oyasının yapıldığı bilgisi edinilmiştir. Fakat günümüze örneklerinin gelmediği belirlenmiştir.

Aksaray oyları ile ilgili araştırma kapsamında bulunan bölgelerden Sarayhan'ın nüfusu en düşük nüfusa sahiptir. Mevcut olan nüfus yaşlı olduğu için oya yapımı yok denecek kadar azdır.

Mevcut nüfusun yaşlı olması nedeni ile çeyiz hazırlığı olmadığından oya sanatına olan ilgi azalmıştır. Aksaray merkez dışındaki diğer ilçelerde iş imkânı bulamayan kişiler Aksaray merkeze göç etmişlerdir. Bu nedenle en fazla oya sanatı ile ilgilenen kişi sayısı buraya aittir.

Fotoğraf 5. Aksaray Merkez Tiğ Oyası

Fotoğraf 6. Güzelyurt Tiğ Oyası

Fotoğraf 7. Ihlara Milli Tiğ Oyası

Fotoğraf 8. Sarayhan Tiğ Oyası

Fotoğraf 9. Sultanhanı Mekik Oyası

Fotoğraf 10. Taşpınar İğne Oyası

2.4. Kullanılan Gerece G6re Oyalar

Oyayı s6slemek için kullanılan koza, y6n, mum, boncuk ve pul kullanılarak yapılan oyalar dır.

2.4.1. Koza Oyaları

Koza oyalarının malzemesi koza ve ipektir. Oyanın ana motifleri kozalarla yapılmaktadır. Sonra da iğne veya tığ ile 6r6lmüş kısımlara eklenmektedir. Bazen kullanılan kozalar çeşitli renklerle boyanmaktadır. İşlemesi iğne oyaları kadar zor ve zaman almaktadır.

2.4.2. Y6n Oyaları

Y6n oyalarının malzemesi y6n ve çok kez pamuk ipliğidir. Koza oyaları gibi oyanın bir kısmı iğne veya tığ ile 6r6lmekte ve y6nlerden yapılmış motifler iğne veya tığ ile işlenmiş kısma dikilerek meydana getirilmektedir.

2.4.3. Mum Oyaları

Koza ve y6n oyalarna benzemektedir. Yalnız motiflerinin renkli mumlarla yapılmış olması sebebiyle diğelerinden ayırt edilebilmektedir. Bu oyalarda motifler diğeri oya motiflerinden daha g6zel g6r6nmektedir. Isıdan ve fazla el değmeden dolayı bozuldukları için eşitleri azdır.

2.4.4. Boncuk Oyaları

Boncuk oyaları; ipek, pamuk ve sentetik iplikler kullanılarak yapılmaktadır. Tığ ve iğne ile yapılan oyalarn uçlarına çeşitli boncukların geirilmeyle meydana getirilmektedir. Cam, porselen, tahta, sedef, mercan, kehribar, altın, g6m6ş gibi materyallerden yapılan boncuklar çoğunlukla yuvarlak, kare, silindir, kalp şekillerinde çeşitli b6y6kl6ktedir.

2.4.5. Pul Oyaları

Pul oyaları da boncuk oyaları gibi ipek, pamuk ve sentetik iplikler kullanılarak yapılmaktadır. Çeşitli pulların tığ ve iğne yardımı ile oyalara birleştirilmesi sonucu meydana gelir. Balık pulu, metal pul, plastik pul gibi pullar kullanılmaktadır.

2.4.6. Kurdele Oyaları

Kurdele oyaları, kurdelenin kendisine şekil vererek yapılmakla birlikte, şekillendirilen iplerin çeşitli yerlerine şekiller konularak yapılan oyalar dır (Onuk, 2000).

2.5. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Gereç Özellikleri

Araştırma kapsamına alınan yörelerden elde edilen oyalarda kullanılan gereçleri tespit etmek amacı ile yapılan alan araştırması sonucu elde edilen veriler Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2. Kullanılan gerece göre oyaların yörelere göre dağılımı

İlçe	Koza Oyaları		Yün Oyaları		Mum Oyaları		Boncuk Oyaları		Pul Oyaları		Kurdele Oyaları		f	%
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Aksaray Merkez	-		-		-		11	4,9	1	0,4	3	1,3	15	37,3
Güzelyurt	-		-		-		9	4	2	0,9	-	-	11	16,4
Ihlara	-		-		-		23	10,4	-	-	-	-	23	34,3
Sarayhan	-		-		-		3	1,3	-	-	-	-	3	4,4
Sultanhanı	-		-		-		4	1,8	-	-	1	0,4	5	7,4
Taşpınar	-		-		-		8	3,6	2	0,9	-	-	10	14,9
Toplam	-		-		-		58		5		4		67	100

Tablo 2 incelendiğinde, araştırılan oyaların gereç kullanımını %37,3 oranla Aksaray Merkeze aittir. En düşük oran ise %4,4 ile Sarayhan’a aittir. Araştırma kapsamında incelenen 221 oyadan 67’sinde pul, boncuk, kurdele gibi gereçler kullanılmaktadır. Gereç kullanılan oyaların dışında kalan oyalarda sadece ip kullanılarak oyunun motifi oluşturulmuştur. Herhangi bir gereç kullanılarak yapılan oyalar ya da gereç kullanılmadan yapılan oyaların hepsinde sentetik ip kullanılmıştır. Örneğin boncuk gereci kullanılarak yapılan oyaların zeminini oluşturmak için sentetik ip kullanıldığı görülmektedir.

Araştırma kapsamındaki yörelerden sadece Ihlara’da boncuk oyası yapılmaktadır. Yörede yapılan tüm oyalarda boncuk olması yörenin özellikleri arasındadır. Hangi motif yapılırsa yapılısın muhakkak bir yerinde boncuk olması gerekmektedir. Yörede kullanılan başörtüsü

örtme şekli de yöreye has bir özelliğe sahiptir. Başörtüsünü örten kişi oyanın altında görüneceği şekilde örtmektedir. Bu örtme şekli ile yöre diğer yörelerden ayırt edilmektedir.

Fotoğraf 11. Ihlara Pul Oyası

Fotoğraf 12. Aksaray Merkez Boncuk Oyası

Fotoğraf 13. Taşpınar Pul Oyası

Fotoğraf 14. Sultanhanı Kurdele Oyası

2.6. Kullanım Alanlarına Göre Oyalar

Oyalarda bölgelere göre çeşitli kullanım alanlarıyla karşılaşılmaktadır. Bunlar; başörtüsü, bebek yüz örtüsü, bohça kenarı, çay tepsisi örtüsü, masa örtüsü, fiskos, portmanto örtüsü, fular, gecelik yakaları, havlu kenarları, kına eldiveni, mendil, mutfak takımı, oturma odası, perde, salon takımı, sehpa örtüsü, vitrin takımı, yaka çiçeği, yatak örtüsünün etek kenarı ve yazmadır.

Fotoğraf 15. Sultanhanı Bebek Yüz Örtüsü

Fotoğraf 16. Taşpınar Tülbent Kenarı

Fotoğraf 17. Sultanhanı Pike Takımı

Fotoğraf 18. Ihlara Salon Takımı

Araştırma kapsamına alınan yörelerden elde edilen oyalarn kullanım alanları olarak tülbent kenarı, havlu kenarı, seccade kenarı, pike takımı, salon takımı, kolye ucu gibi çeşitli kullanım alanları vardır. Araştırma kapsamındaki her yörede iğne oyası ile yapılan kolye- fular ucu hariç hepsi yapılmaktadır.

Fotoğraf 19. Sarayhan Tülbent Kenarı

Fotoğraf 20. Sultanhanı Havlu Kenarı

Fotoğraf 21. Ihlara Salon Takımı

Fotoğraf 22. Taşpınar Seccade Kenarı

Fotoğraf 23. Aksaray Merkez Kolye-Fular Ucu

2.7. Oyaların Gereç Özellikleri

2.7.1. İpek İpliği

İpek böceği, 6. yy'de Çin'den Batı'ya geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde hammaddesi lif olan el sanatlarımızdan dokumacılık, örücülük ve işlemecilik sanatlarının en önemli gereçlerinden birisi ipek olmasına rağmen, ipek kozası yetiştirilmesi 16. yy'da başlamıştır. Bu tarihe kadar, kullanılan ipekler İran'dan sağlanmıştır (Gürsu, 1998: 23).

Fotoğraf 24. Kozadan İpek Elde Edilişi

2.7.2. Pamuk İpliği

Pamuk bitkisinden elde edilen pamuk lifi tekstil sanayiinde en önemli yeri tutmaktadır. Pamuk ipliğinin kullanım alanlarından birisi de örücülük sanatıdır.

2.7.3. Sentetik İplik

Sentetik lifler doğada lif halinde bulunmayan bileşiklerden meydana getirilmişlerdir. Sentetik lifler tek başına veya belirli oranda pamuk, yün, keten, ipek lifleri ile karıştırılarak çeşitli iplik üretimi yapılmaktadır (Onuk, 2000:7). Örücülük sanatında sentetik lifler çok az kullanılmaktadır.

2.7.4. Boncuk

“Süslenmek için kullanılan değerli taş veya boncuk, insan, hayvan canlı ve cansız birçok eşyanın ilk bakışta göze çarpacak yerine takılan ve kötü gözlerden koruyan nesne olarak tanımlanmaktadır” (Oğuz, 1980: 790; Akpınarlı, 1990: 46).

2.7.5. Halka

Oya yapımında kullanılan halkalar iki çeşit olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincisi piyasada sağlık gereci olarak kullanılan serum hortumlarının 2 mm kalınlığında kesilmesiyle elde edilmektedir. İkincisi ise piyasada hazır olarak satılan yuvarlak, plastikten yapılan ve çeşitli büyüklükte olan gereçlerdir. Halkalar oyunun düzgün ve sert olmasını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır (Cengiz, 2007:22).

2.7.6. Diğer Gereçler (Pul, Kumaş, Kâğıt)

Pullar metalden, plastikten yapılan düz veya bombeli olan şekillerdir. Pullar; tığ, mekik, fırkete oylarında çok kullanılmaktadır. Kumaş oylarında verev kesilmiş, iplikleri atmayan kumaşlar tercih edilmektedir. Oyların sertleşmesinde kola, şeker gibi sertlik verici maddeler ile çeşitli parlak kâğıtlar da oya yapımında kullanılmaktadır. Günümüzde bazı oyların yapımında anten teli kullanıldığı da görülmektedir. Ocak üzerinde yakılarak yumuşak ve istenilen şekli alması sağlanan tel üzerine iplik sarılarak motife şekil verilmektedir.

2.8. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyların Gereç Özellikleri

Araştırma kapsamına alınan yörelerdeki oylar incelendiğinde iğne oyası, pike takımı, salon takımı, tığ işi oyların sentetik ip (nylon ip) ile yapıldığı tespit edilmiştir. Bu yörelerden sadece Taşpınar yöresinde seccade kenarı olarak yapılan oyada yün ip kullanılmıştır. İlerleyen teknolojiyle birlikte hazır iplere olan ilginin artması sonucu incelenen hiçbir yörede doğal ip kullanılmadığı görülmektedir. Önceden kendilerinin elde ettikleri doğal ipi, yine kendilerinin

elde ettikleri doğal boya yöntemiyle boyamaları sonucu ortaya çıkan ipi hiçbir dönemde oya yapmak amacı ile kullanmadıkları belirlenmiştir. İğne oyasında daha sık kullanılan ipek ipinin araştırma kapsamındaki hiçbir yörede kullanılmadığı tespit edilmiştir.

2.9. Oyaların Teknik Özellikleri

2.9.1. İğne Oyası

Literatürden elde edilen bilgilere göre iğne oyası yapımında, üçgen ve kare ilmek adı verilen iki türlü ilmek kullanılmaktadır (Onuk, 1988, Bayram, 1993:18-22). Aşağıdaki şekillerde bahsi geçen ilmek türleri gösterilmiştir. Sırasıyla 7. şekilde ilmek, üçgen yapmak için azaltılırken, kare yapmak için ise azaltmadan üst sırada aynı şekilde yapılarak şekil verilmektedir. İğne oyası yapımında üçgen ilmek ve kare ilmek olmak üzere iki teknik bulunmaktadır:

2.9.1.1. Üçgen İlmek Yapımı

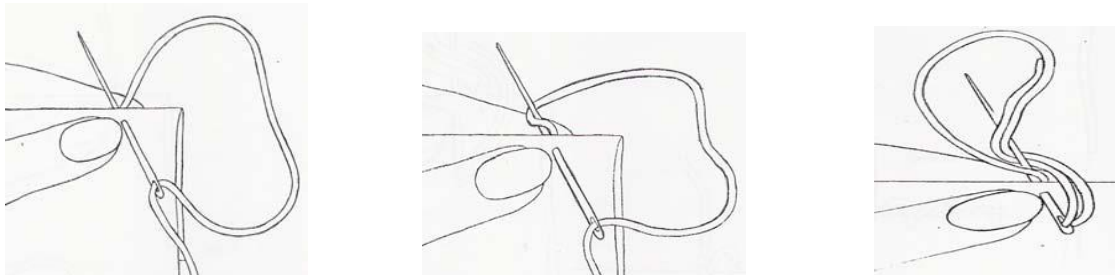
İğne oyası yapılırken ilmeklerin üçgen şeklinde görülmesinden dolayı teknik bu ismi almıştır. En sık kullanılan tekniktir. Gözemesiz ilmek olarak da bilinmektedir.

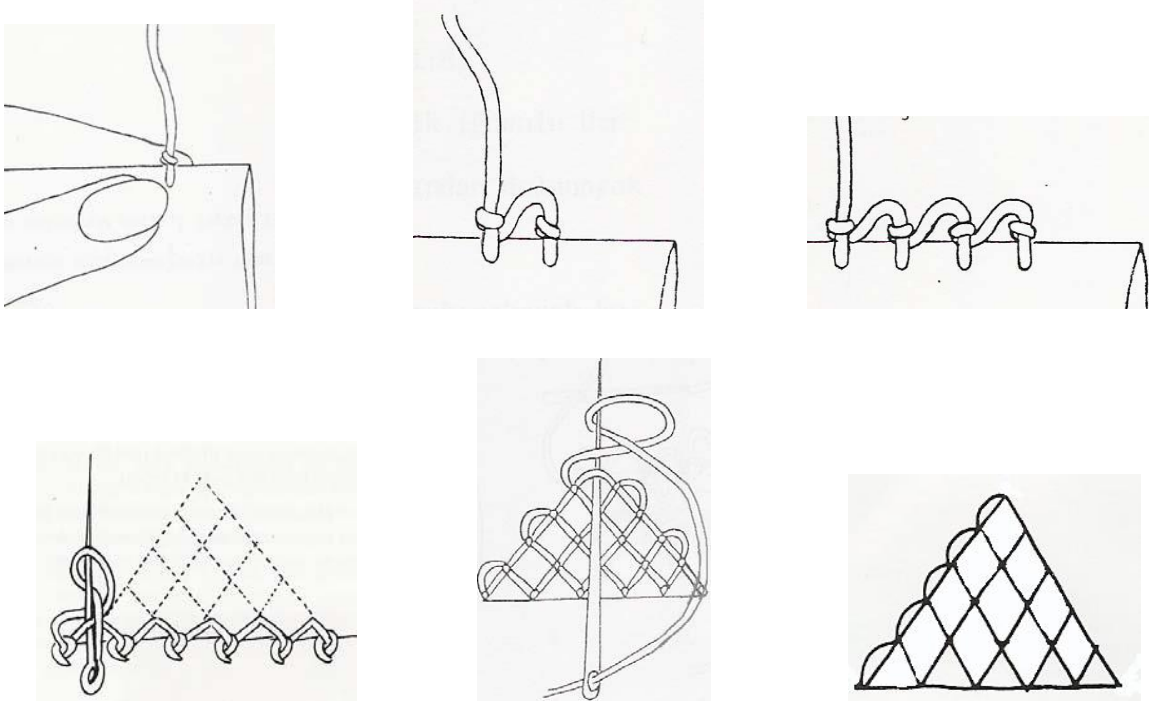

Şekil 1. Üçgen İlmek Yapımı

2.9.1.2. Kare İlmek Yapımı

Kare ilmek iğne oyasında temek tekniktir. Zürafaların yan yana ve üst üste sıralanması ile oluşturulur. İlmeklerin kare görüntüsüne benzemesi sebebi ile kare ilmek denmektedir. Gözemesiz ilmek olarak da bilinmektedir.

Şekil 2. Kare İlmek Yapımı

2.9.1.3. Zürefa

İki oyannın ilmeğinin belirli bir aralıkta yapılmasından oluşan görüntüye zürefa denir. İğne oyasının temel işlemidir. İki ilmek arasında kalan ipliğin bolluğu yan yana yapılan her zürefada aynı olmalıdır. Bollukların farklı olması zürefanın görüntüsünü bozar ve kötü görünmesine sebep olur.

“Zürefa üst üste sıralar halinde çalışılınca kafes görüntüsünde olur. Diğer tekniklerin temelini oluşturur. Sağdan sola doğru çalışılır” (Markaloğlu, 1986: 14).

Fotoğraf 25. Zürefa Yapımı

2.9.1.4. Piko

Oya yapımında kullanılan tekniklerdendir. Zürefa tekniğinin içindeki bir ipliğin uzatılarak yapılması ile oluşturulur.

2.9.1.5. Trabzan

Geometrik şekilli oyalarda, zürefa ile esas oyayı birleştiren ve trabzana benzeyen bölümdür.

2.9.1.6. Köprü

Bazı yörelerde kök olarak bilinen bu teknik, oyunun başlangıç bölümüdür. Zürefa üzerine işlenen üçgen şeklinde, kare ilmekli ara ya da yardımcı motiftir.

2.9.1.7. Boru

Bazı oyalardaki kökle esas oyunun arasında kalan boru şeklindeki bölümdür.

2.9.1.8. Fiskil

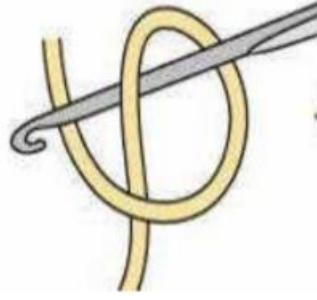
Oya kenarlarına ve ortalarına yapılan basit pikodur.

2.9.1.9. Çirtik

Oyanın kenarlarına yapılan basamak şeklindeki pikodur. Bu piko ipliğini kırmadan geri dönülerek oya kenarlarına uygulanır (Eronç, 1984; Onuk 1988; Toplu 1988).

2.9.2. Tığ Oyası

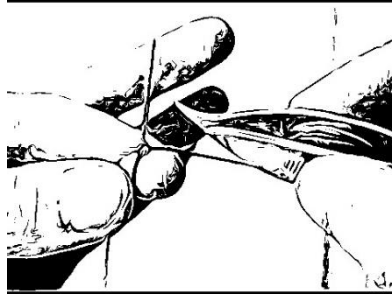
Tığ oyası yapımında; tığ ile zincir çekme, çift zincir (sık iğne), zincir trabzan, kalın trabzan (dolgu) teknikleri kullanılmaktadır. Tığ ile zincir çekme temel işlemdir. İpliklerin tığ ile birbirinin içinden geçmesi sonucu zincir oluşmaktadır. Oluşan zincir üzerine bir sıra daha zincir çekilmesi sonucu çift zincir meydana gelmektedir. Tığ işi yapımında, yapılan işin kenarlarının düzgün durması için trabzan tekniği kullanılmaktadır. Zincir yapılırken bir önceki zincirin içinden bakarak tekrar zincir yapılması şeklinde trabzan tamamlanır. Tığ işi yapımında motif oluşturmak amacı ile kalın trabzan tekniği kullanılmaktadır (Onuk, 2000).

Şekil 3. Zincir Yapımı

2.9.3. Mekik Oyası

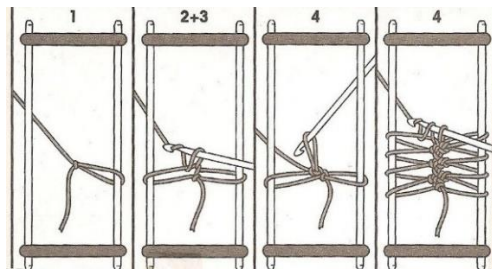
Mekik oyası yapımında; düz ilmek yapma, piko teknikleri kullanılmaktadır. Mekik oyasında düz ilmek oyannın zeminini oluşturmaktadır. Düz ilmek ne kadar muntazam olursa üzerine yapılacak olan motif o kadar güzel görünmektedir. Düz ilmek ile desen oluşturulduktan sonra piko tekniği ile istenilen motif yapılmaktadır.

Şekil 4. Düz İlmek Yapımı

2.9.4. Firkete Oyası

Firkete oyası yapımında tığ ile birleştirme ve şekil verme şeklinde iki teknik kullanılmaktadır. Firkete oyası yapımında tığ temel malzemelerdendir. Firkete içinde ip, tığ ile şekillendirilmektedir. Yine aynı şekilde tığ ile ilmek uzatılmaktadır.

Şekil 5. Firkete ile Örgü Yapımı

Yapılan araştırma kapsamında incelenen iğne oyalarında kare ve üçgen ilmek tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Tığ oyalarında; tığ ile zincir çekme, çift zincir (sık iğne), zincir trabzan ve kalın trabzan tekniklerine rastlanılmıştır. Mekik oyalarının temelini oluşturan düz ilmek ve piko tekniği bölge kapsamında tespit edilen oyalarda kullanılmaktadır. Firkete oyası yörede tespit edilemediği için teknik bilgisi yöre bazında bulunmamaktadır.

2.10. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Teknik Özellikleri

Araştırma kapsamına alınan yörelerdeki oyalarda teknik özellikleri incelendiğinde, tüm yörelerde teknik özellikler aynı şekilde seyretmektedir. Tülbent kenarına oya yapılmak istendiğinde önce zürefa tekniği ile tülbent kenarları kıvrılarak zemin oluşturulmaktadır. Daha sonra hangi teknik ile oya yapılmak isteniyorsa motif oluşturulmaktadır. Motifle zürefa tekniğinin birleşmesi için araya trabzan yapılmaktadır. İğne oyası tülbent kenarı yapan bütün yörelerde motiflerin arasına köprü adı verilen teknikle üçgen kare oya yapılmaktadır. Yörelerde isteğe göre motiften önce mil (şiş) adını verdikleri aletle boru tekniği uygulanmaktadır.

İncelenen yörelerin tamamında, ara dantel adını verdikleri danteli kumaşa geçirmek için piko işlemi uygulanmaktadır. Bu işlem dantelin kumaşa geçmesi sırasında daha hoş bir görüntü ortaya koymak için yapılmaktadır. Piko işlemi kadınlar evlerinde makinada yapsalar da genellikle bu işi yapan dükkânlarda yaptırılmaktadırlar. Piko işlemi elde de yapılmasına rağmen elde piko yapan kişiye rastlanmamıştır.

2.11. Oyaların Renk ve Kompozisyon Özellikleri

Estetik bir bütünlük oluşturmak için; motifler terkip edilerek kompozisyon meydana getirilir. Bunların güzel ve istenilen maksada uygun olabilmesi de motiflerin kıymetlendirilmesi ile mümkündür.

“Süs kompozisyonları kenar, orta, köşe ve serpme olarak dört bölümde toplanır. Motifler bu kompozisyonların çeşitlerine göre işlenerek meydana getirilir. Motiflerin değerleri renklerle bir kat daha artar. Gerek motiflerin gerek renklerin işlenmelerindeki uygunluk başta gelen esaslardandır” (Özbel, 1945: 6).

Türk kadınları çevrenin etkisi altında, duygularını ve düşüncelerini renklerle ve motiflerle oyalarda anlatmıştır. Oyalardaki renk kullanımı, renklerin esaslarına ve kişinin isteğine bağlıdır. Renk, her zaman insanları etkilemiştir. Özellikle oyalarda çok etkili bir öğe olmuştur;

çünkü oyalarda renk, sadece şekillendirmek için değil estetik kazandırmak ve mesaj iletmek amacıyla da kullanılır. Örneğin sarı; bezginliği, kırmızı; canlılığı, aşkı, sevgiyi, mavi; rahatlığı, mutluluğu, kötülükten korunmayı, yeşil; istek, ümit gibi duyguları canlandırır. Örucü, anlatmak istediği duygularını renklerle ifade eder (Yılmaz, 2016:32).

Oyalarda, motiflerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan kompozisyon da önemlidir. İki kök arasındaki boşluğun motiflerle doldurulduğu kompozisyonlar en çok göze çarpan kompozisyonlardır. Bu motifler yerleştirilirken, motiflerin renklerinin dallarla uygun olması estetik açıdan önemlidir.

2.11.1. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyaların Renk Özellikleri

Araştırma kapsamına alınan yörelerden elde edilen oyalarda kullanılan renkleri tespit etmek amacı ile yapılan alan araştırması sonucu elde edilen veriler Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3. Araştırma kapsamında yer alan yörelerdeki oyaların renk özellikleri

İlçe	Beyaz		Siyah		Ana Renkler		Ara Renkler		f	%
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Aksaray Merkez	46	20,8	-	-	28	12,6	45	20,3	119	28,3
Güzelyurt	16	7,2	3	1,3	10	4,5	15	6,7	44	10,4
Ihlara	22	9,9	8	3,6	11	4,9	16	7,2	57	13,5
Sarayhan	12	5,4	-	-	3	1,3	6	2,7	21	5
Sultanhanı	19	8,5	-	-	20	9	39	17,6	78	18,5
Taşpınar	35	16	1	0,4	19	8,5	46	20,8	101	24
Toplam	150		12		91		167		420	100

Tablo 3 incelendiğinde, %28,3 ile en fazla rengin Aksaray merkezdeki oyalarda kullanıldığı, %5 ile en az rengin Sarayhan'daki oyalarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki yörelerden elde edilen oyalarda kullanılan renklerden beyazın en fazla kullanılan renk olmasının sebebi, beyaz rengin her renge uyum sağlaması ve zemin olarak kullanılmasıdır. Oya yapımında renkler, oya yapılacak ürünün rengine göre belirlenmektedir. Başörtüsü kenarı olarak kullanılan oyalarda kullanılan renkler, başörtüsünün kendi içindeki renklere göre oluşturulmaktadır. Salon takımı, pike takımı gibi ürünlerin kenarına yapılan oylar genellikle beyaz olarak seçilmektedir. Oyalarda kullanılan renkler tek renk olarak kullanılmakla birlikte, zaman zaman birçok renk kullanılarak oluşturulmaktadır.

Fotoğraf 26. Taşpınar Oyasında Ana Rengin Kullanımı

Fotoğraf 27. Aksaray Merkez Oyasında Beyaz Rengin Kullanımı

Fotoğraf 28. Sultanhanı Oyasında Ara Renklerin Kullanımı

Fotoğraf 29. Güzelyurt Oyasında Siyah Rengin Kullanımı

2.11.2. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyların Kompozisyon Özellikleri

Araştırma kapsamına alınan yörelerden elde edilen oyalarda kullanılan kompozisyonu tespit etmek amacı ile yapılan alan araştırmasının sonucu şu şekildedir:

Araştırma kapsamındaki bütün yörelerde elde edilen tülben kenarı oylarında yapılan motif art arda sıralanarak kompozisyon tamamlanmıştır. Bu tekrar eden kompozisyon şekli, bazen iki motif ile yapılarak sıra ile iki motifin tekrarından oluşmaktadır. Aynı şekilde havlu kenarı,

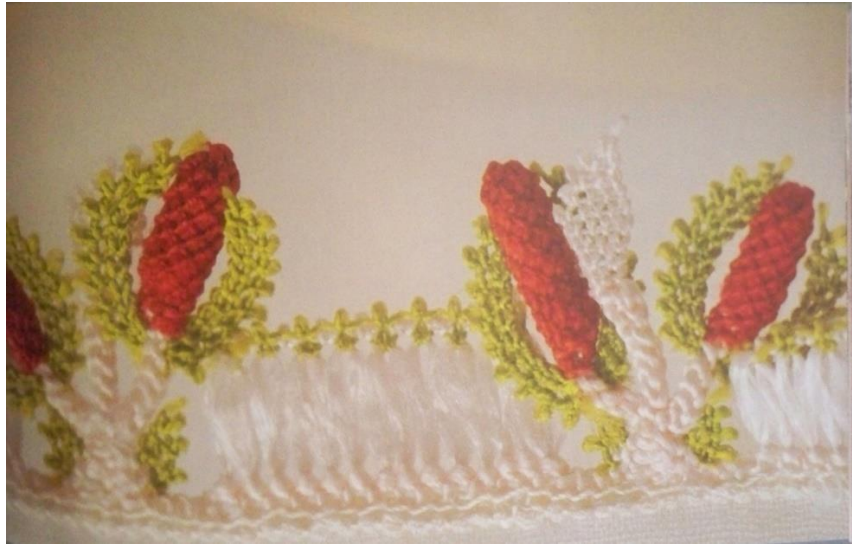
seccade kenarı, pike takımı, salon takımı gibi diğer oyalarda da bir motif oluşturulup düzenli şekilde birleştirilerek kompozisyon tamamlanmıştır. Motifleri birleştirme işlemi bazen yan yana bazen aşağıdan yukarı bir sayı artan birleştirme sistemi ile gerçekleştirilmiştir.

2.12. Oyalarda Kullanılan Motifler¹

2.12.1. Bitkisel Motifler

Yaprak, çiçek, ağaç, meyve gibi motiflerdir. Yaprak motifi oyada ilgili çiçeğin yanına yapıldığı gibi kendi başına da yapılır. Çiçek motifinin yanında yer alıyorsa o motifin renk özelliğiyle uyum içinde olur. Kendi başına kullanılan yapraklar ise maydanoz, dut yaprağı, zeytin yaprağı, söğüt yaprağı gibidir.

Çiçek motifi, yapılan çiçeğin yetiştiği bölgelerde daha sık rastlanmaktadır. Genelde oyunun ana motifi olmaktadır. Yaprak ve yanında yapılan diğer motifle renk bakımından uyum içindedir.

Fotoğraf 30. Kızlık Oyası

2.12.2. Geometrik Motifler

Kare, üçgen, düz çizgi, dikdörtgen gibi motiflerdir. Oyaların örgü desenleri geometrik esasına ve hesaba dayanmakta, isimleri ise aldıkları şekillere göre isimlendirilmektedir.

¹ Yörelerdeki oyalardan tespit edilen motiflerin açıklamaları, "Aksaray İli Oya El Sanatı Terim Kategorisi" başlığı altında verilmiştir.

2.12.3. Nesneli Motifler

İbrik, çanta, sepet, küpe gibi motiflerdir. İğne oyası yapan kişi değer verdiği eşyayı ya da daha önceden görüp aklında tuttuğu bir nesneyi iğne oyasında motif olarak kullanmıştır. Küpe, ayna gibi değer verdiği eşya ya da ibrik, maşa gibi gördüğü eşya motifleri bu tür motiflere örnek oluşturmaktadır. Bu motifler yanına örülen yaprak motifleri ile tamamlanmaktadır.

Fotoğraf 31. Nikâh Sepeti

2.12.4. Sembolik Motifler

Çeşitli işaret ve sembollerden oluşan motiflerdir. Örucü kadın, dış âlemden iç âleme dönüşün tezahürlerini bu motiflerde gösterir. Bu grup içine giren motifler için şekil, ancak bir ifade vasıtasıdır. Şekillerin isimleriyle hiçbir benzerlikleri yok gibidir. Kol kola kızlar, yar yara küstü, sarayönü kavgası, cihan yandı gibi oylar bu sınıfa girer (Özbel, 1945:6).

Fotoğraf 32. Cihan Yandı

2.12.5. Doğadan Esinlenerek Yapılan Motifler

Dağ, tepe, güneş, kaya gibi motiflerdir. Bu oylar dağlar, tepeler, kayalar gibi isimler alır. Bu oyların üzerlerine yapılan ilaveler ağaçları, daireler de güneşi temsil eder. Konya'nın Dua Tepesi, Alâeddin Tepesi ve Takke Dağ bu tür motiflere örnektir.

2.12.6. Figürlerden Esinlenerek Yapılan Motifler

Kuş, kelebek, sincap, el, tırnak gibi motiflerdir. Çeşitli hayvan ve insan motifini içine alır. Bu motifler ya tam olarak ya da temsili şekilde örülür. Horozibiği, geyik, tavşankulağı hayvan motiflerine örnektir.

Fotoğraf 33. Geyik Oya

Oylar, süsledikleri giyim eşyalarının işlevleri dışında, çeşitli mesajlar iletir. Aile ve akraba ilişkileri, komşu ilişkileri, törenlerde kullanılan oylar sevgi, sitem gibi çeşitli ilişkilerin duygusal yönlerini olduğu kadar sosyal ilişkilerin de iyi ya da kötü yönlerini anlatmaktadır.

Yeni gelin evliliğinin ikinci günü aydınlık simgesi olan beyaz yazma üzerine morun tonları ile işlenmiş yazmayı “ak aydınlık” diyerek bağlar (Erbek, 1981: 143). Oylar bazı yörelerde çeşitli isimler almışlardır. Bunlar Ecevit'in bıyığı, domates oyası, kiraz oya, dut oya, kelebek oya, papatya oya gibi değişik isimlerdir (Yalçınkaya, Erkaplan, 2008: 489).

2.13. Araştırma Kapsamında Yer Alan Yörelerdeki Oyların Motif Özellikleri Dağılımı

Araştırma kapsamına alınan yörelerden elde edilen oylarda kullanılan motifleri tespit etmek amacı ile yapılan alan araştırması sonucu elde edilen veriler Tablo 4'te sunulmuştur:

Tablo 4. Araştırma kapsamında yer alan yörelerdeki oyalarm motif özellikleri dağılımı

İlçe	Bitkisel		Geometrik		Nesneli		Sembolik		Doğa		Figürler		f	%
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Aksaray Merkez	41	18,5	14	6,3	3	1,3	3	1,3	2	0,9	-	-	63	29,3
Güzelyurt	7	3,1	-	-	2	0,9	12	5,4	1	0,4	1	0,4	23	10,6
Ihlara	5	2,2	-	-	17	7,7	-	-	3	1,3	3	1,3	28	13,0
Sarayhan	8	3,6	3	1,3	-	-	1	0,4	1	0,4	-	-	13	6,0
Sultanhanı	29	13,1	-	-	4	1,8	-	-	3	1,3	1	0,4	37	17,2
Taşpınar	37	16,7	9	4,1	4	1,8	-	-	1	0,4	-	-	51	23,7
Toplam	127		26		30		16		11		5		215	100

Tablo 4 incelendiğinde motiflerin en çok %29,3 oran ile Aksaray Merkez’de kullanıldığı, %6,0 ile en az oranla Sarayhan’da kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki bütün yörelerde bitkisel motiflerin ağırlıklı olarak kullanıldığı belirlenmiş ve kullanılmayan motif özelliklerinin yörelere göre değişkenlik gösterdiği anlaşılmıştır. Tüm yörelerde figürlerden esinlenerek elde edilen motifler az oranda kullanılmış olmakla birlikte, doğadan esinlenerek elde edilen motifler ve sembolik motiflerinde oranı diğer motiflere göre daha azdır.

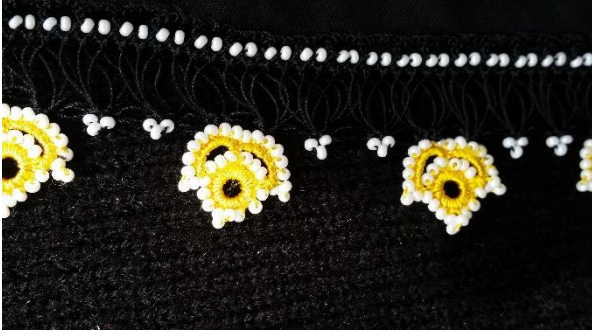
Araştırma kapsamındaki yörelerde yapılan alan araştırması sırasında incelenen oyalarm bazılarının o yörede yetişen bir bitkiden, yörede kullanılan bir nesneden ismini aldığı belirlenmiştir.

Fotoğraf 34. Güzelyurt-Sembolik Oya
(Sinek Kovalayan)

Fotoğraf 35. Taşpınar-Doğadan Esinlenme
(Güneş)

Fotoğraf 36. İhlara Bitkisel Motifli Oya
(Lale)

Fotoğraf 37. Sultanhanı Sembolik Motifli Oya
(Fiyonk)

3. OYA EL SANATININ DİLİ ÜZERİNE²

Bir mesaj aracı olan oylar, kültürümüzün önemli unsurlarından biridir. Anadolu'da duygularını, ruh hâlini, yaratıcılığını, yeteneğini oyalara işleyen kadınlar, geleneksel sanatlarımız içinde geçmişle gelecek arasında bir köprü kurmuştur.

Anadolu El Sanatlarından biri olan ve örgü tekniği ile oluşturulan oylar, örgü yapanın ruh hâlini yansıtmaktadır. Süslenmek veya süslemek amacıyla oluşturulan oya, taşıdığı mesajlarla aynı zamanda bir iletişim aracıdır. Birkaç örnek verecek olursak; gelin-kaynana kavgaları sonucunda eline örgü malzemelerini alan gelin, ördüğü oyaya "kaynanadili" adını vermektedir. Yine kocası ile kavgalaşan kadın, ördüğü biber şeklindeki oyaya "biberoyası" demektedir. Hatta biberin rengi koyu kırmızı ise bu durum şiddetli geçimsizliğe işaret etmektedir.

3.1. Sözlük Oluşturma

Sözlüklerin meydana getirilişi sırasında göz önünde bulundurulması gereken bazı ilkelerin, uyulması gereken birtakım kuralların olması gerekmektedir. Zira sözlükbilim başlı başına bir bilim dalıdır ve her bilim dalında olduğu gibi sözlükbiliminin de kendine göre bir disiplini, bir metodu vardır. Sözlük oluştururken bağlı kalınacak hususlar şu şekildedir:

1. Halk söyleyişine bağlılık: Halk ağzındaki yaşayış şekillerini verebilmek için bu kaynağa bağlı kalmak gerekmektedir. Bir dilin kelimelerinin yaşama gücü ve ihtiyaçlara göre kendisini yenileyerek devamlılığı halk söyleyişlerinde takip ve tespit edilebilmektedir.
2. Amaca uygunluk esası: Sözlüklerin ortaya konuş amaçlarına uygun olarak düzenlenmeleri gerekmektedir.
3. Madde başlarının düzenlenmesinin doğru ve düzenli tarzda yapılması: Madde başı değişik nitelikteki bağımsız biçimlilerdir. Bunların dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak sözcük türleri açısından dildeki yerleri (isim, fiil, ünlem gibi) gösterilerek sözlükte yer almalıdır.

² Çalışmanın bu kısmında, "Gümüş, D., Gümüş, K.S. (2016). Türk Dokuma Sanatında Sözlük Denemesi: Aksaray-Taşpınar Halıları Sözlüğü Örneği. Akademik Bakış Dergisi, S. 55" adlı kaynağın sözlük deneme metodundan büyük ölçüde yararlanılmıştır.

4. Madde başı olan kelimelerin anlamlarının doğru olarak verilmesi: Madde başı olan kelimelerin öncelikle asıl anlamı tespit edilerek verilmeli, daha sonra kelimelerin yan anlamları sıralanmalıdır (İlhan, 2009:536, Aktaran Gümüş vd, 2016).

Sözlükte, her bir kelime madde başı yapılarak alfabetik olarak sıralanmış ve tanımlanmıştır. Kelimelerin tanımı yapılırken hâlihazırda bulunan sözlüklerden de yeri geldiğinde yararlanılmış; Güncel Türkçe Sözlük (GTS), Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü (TTAS), Tarama Sözlüğü (TS), Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü (BSTS), Büyük Türkçe Sözlük (BTS) kısaltmaları ile ilgili maddelerde belirtilmiştir.

3.2. Oya El Sanatında Sözlüğe Duyulan İhtiyaç

Günümüzde El sanatı alanında ihtiyaca yönelik sözlükler yeterli sayıda değildir. Oluşturulan bu sözlükler, bölgeden bölgeye değişen ağız özelliklerinden dolayı farklılık göstermektedir. Anadolu'da Oya El sanatının yapıldığı birçok yöre bulunmaktadır. Bu yörelerde oluşturulacak olan küçük sözlük ve söz varlığı denemelerinin hem sanat alanına hem de dilbilim alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Anadolu'da sanat alanında ortak bir terim birliği oluşturulması için sözlük ve söz varlığı denemeleri önem arz etmektedir.

3.3. Aksaray İli Oya El Sanatı Terim Kategorisi

bezeme: is. 1.Süsleme, süs, süslenen şey (GTS). 2. Oyanın bezemesi (Aksaray).

bezemek: f. 1.Süslemek (GTS). 2.Oyayı süslemek (Aksaray).

boncuk: is. 1. Cam, taş, sedef, tahta, plastik vb. maddelerden yapılan, ortası delik, çoğu yuvarlak ve renkli süs tanesi (GTS). 2.Oyada boncuk şeklinde bulunan gereç adı (Taşpınar-Aksaray).

boz: is. 1. Açık toprak rengi. 2. Kül rengi gri (GTS). 3. Yeşil- mavi karışımı renk (Taşpınar-Aksaray).

çile: is. 1. İpek, yün, pamuk vb. her türlü iplik demeti (GTS). 2. Eğrilen iplerin dirsek üzerinde dolandırılmasıyla elde edilen iplik yumağı.

dantel: Fr. is. Her türlü iplikle örülen veya bir kumaşın kenarına işlenen türlü biçimde ince ve ağ görünümünde örgü, tentene (GTS).

deve tüyü: is. Açık kahverengi (Mucur, Taşpınar- Aksaray, Niğde, Konya).

doğal boya: is. Bitkilerin kökünden, kabuğundan, dalından, sapından, yaprağından, meyvesinden, tohumundan ve çiçeklerinden çeşitli usullerle elde edilen boya çeşidi.

düğüm: is. İplik, ip, halat gibi bükülebilir şeyleri kıvrıp kendi üzerine veya birbirine dolayarak yapılan boğum (GTS).

firkete³: is. Oya yapılırken kullanılan “U” şeklindeki araç.

fiyonk: Rum. is. Oyada kullanılan ve kelebek şeklinde oluşturulan sembolik motif türü (Sultanhanı-Aksaray).

fular: Fr. is. Genellikle boyna bağlanan, bir tür ince ipek kumaşın sembolik olarak oyaya işlenmesi.

geyik: is. Doğada bulunan geyik hayvanından esinlenerek yapılan motif türü.

gül boncuk: is. Oyada görülen çiçekli motif.

güllü: is. Oyanın dış kısmında kalan geniş kenar süsü çeşidi.

güneş: is. Oyada doğadan esinlenerek oluşturulan motif türü (Taşpınar-Aksaray).

halka: is. Oya tekniklerini oluştururken kullanılan çeşitli plastikten yapılmış gereç.

hortum⁴: is. Oya yapımında kullanılan genellikle plastikten oluşan uzun ve esnek boru.

iğ: is. 1. Pamuk ve yünden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, ağaçtan yapılmış araç (GTS). 2. Dokuma tezgâhlarında kalemleri sarmak için kullanılan demir eksen (TTAS). 3. Çıkrıklarda ipliğin sarıldığı demir tel (TTAS). 4. Yünü ip durumuna getirmek için kullanılan üst kısmında şişkinlik bulunan ağaç şiş (BSTS) (Aksaray – Niğde).

iğne⁵: is.İğne oyası yapmaya yarayan, ince, ucu sivri, bir ucunda iplik geçecek deliği bulunan çelik araç (GTS).

ilmek: f. Hafif bir düğüm yaparak bağlamak (GTS).

ipek: is.İpek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak tel (GTS).

³ U şeklinde bir metaldir. İki çubuğun ara açıklığı, kullanılarak ipliğin kalınlığına göre ayarlanır. Hammaddesi çelik, çelik üzeri nikel kaplama veya alüminyumdur. Çelik ve çelik üzeri nikel kaplama iğnenin yapısındaki gibidir. Alüminyum ise alüminyumun dövme alaşımlarından elde edilir (Onaran, 2009).

⁴ Oya örücüsü, hastanelerde medikal amaçlı kullanılan serum hortumlarını uygun dezenfeksiyon yöntemlerinden sonra Imm kalınlığında keserek yapacağı oyada kullanmıştır. Bu hortumlar medikal uyumlu “Poli Vinil Klorür” (PVC)’dir (Onaran, 2009).

⁵ Günümüzde kullandığımız iğneler, Demir – Karbon alaşımlarından %0,1< C < %0,2 az karbonlu çelikler ve %0,2< C < %0,5 orta karbonlu çelikler Nikel ile yüzey kaplama yapılarak elde edilir. Az karbonlu çeliklerin sertlik ve mukavemetleri düşüktür. Kolay işlenir ve kolay kaynak yapılabilir. Su verme ile sertleştirilemezler. Sertlik ve mukavemetleri soğukşekil verme ile arttırılır. Genel amaç için kullanılan en ucuz çeliklerdir. İğneler baş, gövde ve uç kısımlarından oluşur. İğneler numaralıdır. 1 numara kalın, 13 numara ise en incedir. İğneler yapılacak işe, kumaşa, ipliğe göre seçilirler. Çeşitli olarak dikiş, boncuk, nakış, tel kırma, kanaviçe, makine, şerit, çuvaldız, toplu iğne, çengelli iğne, gözleme iğneleri bulunmaktadır. Oyalarda dikiş iğnesi kullanılmaktadır (Onaran, 2009).

iplik⁶: is. 1. Pamuk, keten, yün, ipek, naylon vb. dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden her biri. 2. Bu liflerin birlikte bükülmüş ve çekilmiş durumu: *İpek ipliği. Pamuk ipliği. Sentetik iplik.* (BTS).

karpuz: is. Oyada görülen karpuz dilimi şeklindeki bitki motifi (Ihlara, Güzelyurt-Aksaray).

kelebek: is. Doğada bulunan kelebek hayvanından esinlenerek yapılan, bazen kelebeğin iki kanadı bazen de tek kanadı ile oluşturulan motif türü.

kurdele: is. Oyada oluşturulan kurdele şeklindeki sembolik oya motifi (Sultanhanı-Aksaray).

kuş: is. 1. Doğada bulunan kuş hayvanından esinlenerek yapılan motif türü.

lale: is. Oyada kullanılan, lale çiçeğinden esinlenerek oluşturulan bitkisel motif (Ihlara-Aksaray).

makas: is. Zincir iplerini kesmeye yarayan alet.

mekik⁷: Far. is. Oya yapmakta kullanılan, kemik, ağaç veya plastikten, iki ucu sivri, arasından iplik geçecek bir yarığı bulunan küçük araç (GTS).

mil: Ar. is. Oya yaparken kullanılan ince ve uzun metal çubuk (GTS).

motif: is. Oya deseni.

oya: is. Genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel (GTS).

örgü: is. Tığ, şiş veya özel makineyle ilmiklerin yan yana getirilmesiyle örülerek yapılmış şey (GTS).

örmek: f. İplik veya yünü birbirine dolayarak veya geçirerek işlemek (GTS).

örücü: is. 1. Örme işi yapan kimse (BTS).

papatya: is. Oyayı süslemek için kullanılan, papatya çiçeğinden esinlenerek oluşturulan bitkisel motif.

pul: is. Oyada süsleme amacıyla kullanılan parlak, ince gereç (GTS).

salkım: is. Oyayı süslemek için asma salkımından esinlenerek oluşturulan motif.

sandık: is. Oyada kullanılan, kızların çeyizlerini koydukları ahşap dikdörtgen büyük kutudan esinlenerek oluşturulan motif. (Bu motif, kızın ailesine evlenmek istediğini belirten mesaj aracıdır).

⁶ İğne oyalarında eskiden daha çok ipek iplikler kullanılmaktaydı. Günümüzde daha çok naylon ve rayon ipler kullanılmaktadır.

⁷ Oya yapımında mika, kemik, fildişi, tahta ve plastikten yapılmış mekikler kullanılır. Mekikler genelde 2 cm eninde 4.5 cm boyundadır.

sinek kovalayan: is. Oyada kullanılan sembolik bir motif. (Yörede sinek kovalamak amacı ile yapılan dikdörtgen şeklindeki aletten esinlenerek oluşturulmuş bir motif). (Güzelyurt-Aksaray).

şiş: is. bkz. mil.

tığ⁸: Far. is. Dantel veya yün örmekte kullanılan, ucu çengelli kısa şiş (GTS).

tülbent kenarı: Far. is. 1. İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez. 2. Bu bezden yapılmış başörtüsü kenarına yapılan oya işlemi.

verev: s. Bir köşeden karşı köşeye doğru kesilmiş, katlanmış veya konulmuş olan (GTS).

yamış: is. bkz. motif.

yumak: is. Yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün (GTS).

yün: is. Koyun veya davar tüyü (GTS).

zincir: is. 1. İplik, ip, halat vb. bükülebilir şeyleri kıvrıp kendi üzerine veya birbirine dolayarak yapılan boğum (GTS).

zürafa: is. 1. Oyada kullanılan bir teknik. 2. Boncuk oyası türü (GTS). 3. İki iğne oyası ilmeğinin belirli bir aralıkta yapılmasından oluşan görüntü.

⁸ Tığların ucu çengel gibi kıvrık olup tığ ucunun iç tarafı ilmeğin kolaylıkla işlenmesini sağlamak için iyice düzleştirilmiştir. Tığın gövde kısmı bombelidir. Elde tutulacak kısım ise ele ağırlık vermeyecek ve yormayacak şekilde hafif yapılmıştır. Tığlar yapılacak iş ve kullanılacak gerece göre çeşitli kalınlıkta bulunurlar. Tığ kalınlıkları harflerle ya da numara veya harf bileşimi halinde gösterilir. Küçük numaralar kalın, büyük numaralar ise ince tığların karşıtıdır. Yani numara büyüdükçe, tığ incelir. Tığların en büyükleri deniz kaplumbağası kabuğu, kemik ya da şimşirden, küçük boy tığlarsa genellikle çelikten yapılırlar. Bunun yanı sıra plastik ve alüminyumdan yapılan tığlarda mevcuttur. Uzun şiş tığlar ve kısa, kalın yün tığları kemik, plastik, alüminyum ve şimşirden yapılırlar. Çelik Tığlar; Demir – Karbon alaşımlarından %0,1 < C < %0,2 az karbonlu çelikler ve %0,2 < C < %0,5 orta karbonlu çelikler Nikel ile yüzey kaplama yapılarak elde edilir (Onaran, 2009).

4. SONUÇLAR

Oyalar insan yaşamında, yıllar boyunca önemli yer tutmuş ve nesiller arasında kültürel açıdan köprü olmuştur. Bu köprünün yıkılmasını engellenmeli ve nesiller arasında ilerlemesi sağlanmalıdır. Oyanın tarih boyunca var olan özelliklerini koruyarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak ve günümüz geleneksel el sanatları içerisinde yaşatılması gerekmektedir.

Bu çalışmada; geleneksel el sanatları içinde oyaların yeri ve tarihçesi, sınıflandırılması, oya yapımında kullanılan teknikler, kullanılan araç ve gereçler ve kullanım alanları araştırılmış ve Aksaray yöresine ait oya terim kategorisi oluşturulmuştur. Alan araştırması sonucunda toplam 221 oya ürününe ulaşılmış, bununla birlikte 26 oya yapan kişi ile anket ve röportaj yapılmıştır. Yapılan anket sonucunda oya yapan kişilerin %100 kadın olduğu, yaşlarının 17 ile 60 arasında değiştiği sonucuna varılmıştır. Bu kişiler %1,82 ile okur-yazar değil, %1,80 ile ilkokul, %1,3 ile okur-yazar, % 0,78 ile ortaokul ve %0,26 ile lise mezunudur. Anket uygulanan oya yapan kişilerin oya yapımını % 100 aileden öğrendiği ve kendisinden başka ailesinde anne, kardeş ve kızın oya yapmayı bildiği tespit edilmiştir. Çeyiz amaçlı yaptıkları oya sanatının tasarımlarını örnek oyalarından yararlanarak elde edildiği tespit edilmekle birlikte, iplerini satın aldıkları ve bu iplerin yaklaşık %100'ünün sentetik ip olduğu -bir oya hariç- belirlenmiştir. Taşpınar yöresinden elde edilen bir seccade kenarındaki oyada, yün ip kullanıldığı görülmüştür.

Çalışma, oylarla ilgili yöresel çalışma yapmak gerektiğini gözler önüne sermektedir. Araştırma sonucunda Aksaray yöresine ait ortaya çıkan oyalara, Aksaray halkının hafızası olduğu bilinmelidir. Bu doğrultuda, oya kültürünü kayıt altına almak, geçmişle gelecek arasında köprü kurmak adına önem arz etmektedir. Bununla birlikte, El sanatlarının Türk kültüründeki yeri ve önemini açıklayıcı uluslararası ve ulusal sergiler, araştırmalar, eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Oya yapılan yörelerde öğretim programı uygulanmalı ve diğer yörelerde de kullanılmalıdır. Böylece yöreler arası kültür alışverişi sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akpınarlı, F., Karabacak C. Ş. (2017). “Oyalardaki Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi” İdil Dergisi. c. 6, s. 34, s.1879-1892.
- Arslan Yüceer, H. Çelik, S. (2008) Aydın Yöresi İğne Oyalarının Giysi Tasarımında Kullanılması, Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- Barışta, H. Ö. (1998) Türk El Sanatları. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara
- Cengiz, D. (2007), Artvin İli Ardanuç İlçesinde Yapılan Oyaların Öğretim Programı Önerisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Erbek, G. (1981), Erkek Oyaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, İzmir.
- Ergenekon, C., Başaran, F.N. (1999), Oyaların El Dokumalarında Değerlendirilmesi, 2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Gümüş, D., Gümüş, K.S. (2016). Türk Dokuma Sanatında Sözlük Denemesi: Aksaray-Taşpınar Halıları Sözlüğü Örneği. Akademik Bakış Dergisi, S. 55.
- Karakaş, R. (2013), Geçmişten Günümüze Çermik Yöresi İğne Oyacılığı, Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2010), İğne Oyaları.
- Markaloğlu, Ş.(1986) Nallıhan İğne Oyaları. Yayınlanmamış *Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2014). El Sanatları ve Teknolojisi-İğne Oyası. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Oral, C. (2007), Amasya İğne Oyaları, Amasya Valiliği, Amasya.
- Onaran, K. (2009) Malzeme Bilimi 9. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Onuk, T. (1981) İğne Oyaları Çeşitleri ve İşleme Yöntemleri. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Onuk, T. (1983) İğne Oyaları(İçel-Namrun), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 3. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, İzmir.
- Onuk, T. (2000). Osmanlıdan Günümüze Oyalar. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Önge, E.(1999), Bir Grup Hotoz Oyası, 2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Özbel, K. (1945) El Sanatları II- Oya ve Oya Çeşitleri. Ankara.
- Özcan, F. Can, M. (2008) Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi’nde Bulunan İğne Oyası Eserlerin Üretim Kalitesi Açısından Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- Sürer, A. (1984) Oyaların Dekoratif Değeri, Türk Dokuma Sanatından Örnekler.
- Sürer, A. (1984) İğne ve Tığ İşi Oyalar, Türk Dokuma Sanatından Örnekler.
- Türk Oyaları Kataloğu, (1998) Boncuk Oyaları, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Vanlı, A.Y. (2008) Balıkesir İli Gönen İlçesi İğne Oyaları ve Halk Eğitim Merkezinin İğne Oyacılığına Katkısı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yalçınkaya, T. Erkaplan, E. (2008) Yozgat İli Tığ Oyalarından Örnekler, Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- Yılmaz, N. (2016). Denizli İli Pamukkale İlçesinde Yapılmakta Olan Tığ Oyası ve İğne Oyalarının Grafıksel Açından İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

EKLER

1.Bilgi Formu

ESER NO	1
İNCELEME TARİHİ	09.11.2017
DÖNEMİ	1986
ÜRÜNÜN TÜRÜ	İğne Oyası
KULLANILAN ARAÇLAR	İğne
KULLANILAN GEREÇLER	Boncuk, Sentetik İp
YÖRESEL MOTİFLER	Sinekkoyalayan
KAYNAK	Güzelyurt İlçesi halkı

2. Aksaray İli Oyalarının Kelime Kategorisi Tablosu

Tablo 5. Aksaray ili oyalarının kelime kategorisi tablosu

Alet ve Araçlar	Malzeme ve Gereçler	Motifler	Renk	Oya Çeşitleri	Kullanım Alanları	Filler
Firkete	Boncuk	Bezeme	Ana Renkler	Boncuk Oyası	Bebek Yüzü	Bezemek
İğne	Çile	Boncuk	Ara Renkler	İğne Oyası	Havlu kenarı	İlmek
Makas	Doğal Boya	Fiyonk	Beyaz	Tığ Oyası	Pike Kenarı	Örmek
Mekik	Düğüm	Fular	Boz		Salon Takımı	
Mil	Fular	Geyik	Deve Tüyü		Seccade Kenarı	
Şiş	Halka	Gül Boncuk	Siyah		Tülbent Kenarı	
Tığ	İplik	Güllü				
	Kurdele	Güneş				
	Pul	Karpuz				
	Yumak	Kelebek				
	Yün	Köşe				
		Kurdele				
		Kuş				
		Lale				
		Papatya				
		Salkım				
		Sandık				
		Sinekkovan				

3. Yöreden Elde Edilen Bazı Oya Örnekleri

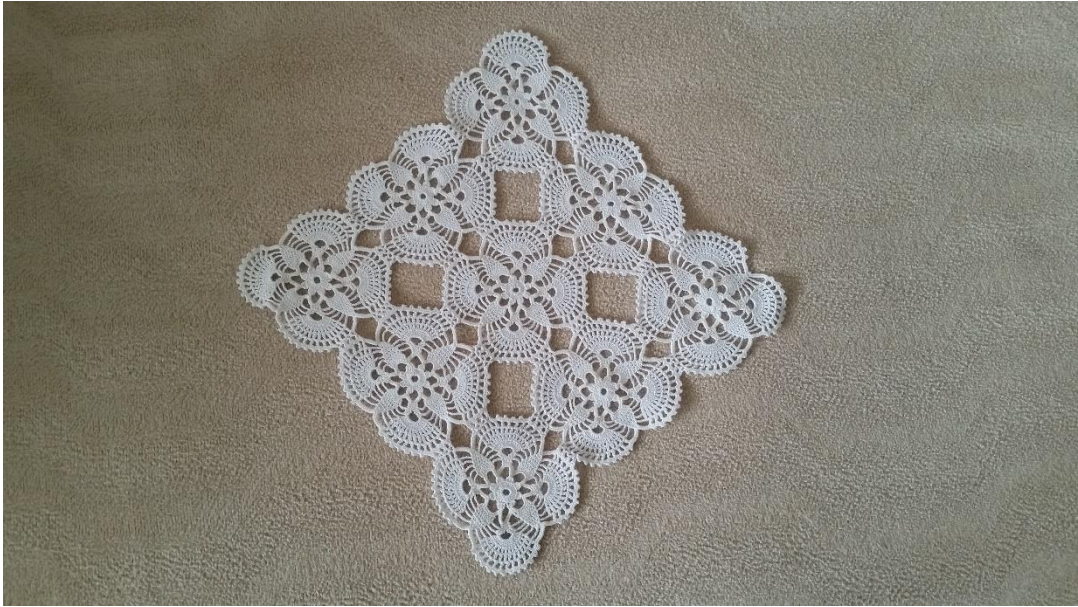
Fotoğraf 38. Aksaray-Merkez Oya Örneği

Fotoğraf 39. Aksaray-Merkez Oya Örneği

Fotoğraf 40. Aksaray-Merkez Oya Örneği

Fotoğraf 41. Ihlara-Aksaray Oya Örneği

Fotoğraf 42. Ihlara-Aksaray Oya Örneği

Fotoğraf 43. Ihlara-Aksaray Oya Örneği

Fotoğraf 44. Ihlara-Aksaray Oya Örneği

Fotoğraf 45. Sarayhan-Aksaray Oya Örneği

Fotoğraf 46. Sarayhan-Aksaray Oya Örneği

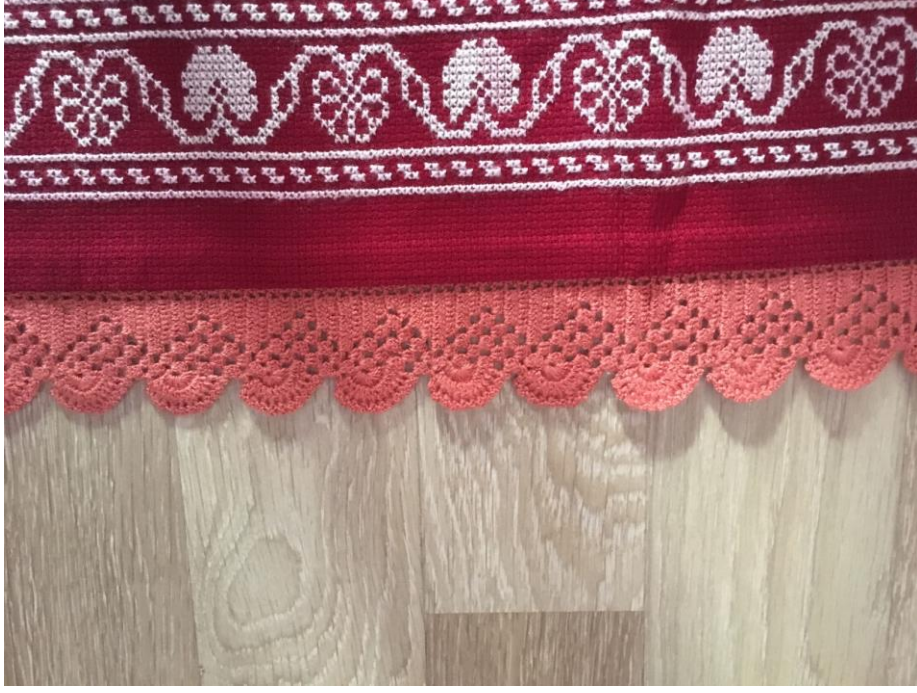
Fotoğraf 47. Sultanhanı-Aksaray Oya Örneği

Fotoğraf 48. Sultanhanı-Aksaray Oya Örneği

Fotoğraf 49. Taşpınar-Aksaray Oya Örneği

Fotoğraf 50. Taşpınar-Aksaray Oya Örneği